

Trade relations of Japanese ports with Iran in the Safavid era

Seyed Benyamin Keshavarz^{*}, Zohre Jozi^{}**

Muhammad Amin Saadat Mehr^{*}**

Abstract

By the so-called Silk road, Iranian goods entered the Far East and in this case Japan, but due to the closeness of Japanese culture, artifacts did not reach Japan until the Sassanid era, and after that communication was almost completely cut off and only a few geographical records in The Islamic world remained about Japan. With the beginning of the era of exploration and colonization, Western countries, including Portugal and the Netherlands, traveled to Iran and Japan, and their products, although limited, were transferred to the two countries, including Safavid carpets and fabrics. The question of the present article is which areas or ports of Japan have been used for the transportation of artifacts used in foreign / international trade since the beginning of the colonial age, whether the designated areas had a background and what factors were involved. Have been influential. The answer to the article is that Sassanid-type products are more of a show of Korea being some Client states than of Japan's trade or political ties with Iran, but locate areas in Japan that became major trading centers in the Safavid era, such as the port of Osaka to Kyoto and

* PHD student of Islamic archaeology, Isfahan university of art, Isfahan, Iran,
keshavarzseyedjavad@gmail.com

** Assistant professor of archaeology, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran,
(Corresponding Author) zj332244@gmail.com

*** PHD student of archaeology, University of Mazandaran, Babolsar, Iran,
ma.saadatmehr@gmail.com

Date received: 03/08/2021, Date of acceptance: 27/11/2021

Copyright © 2018, This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

Nara domains, the port of Nagasaki and the ports of Kanagawa Bay. However, the trade has always been influenced by the culture of Japan and has been discontinued after a short period of time.

Keywords: Japan, Iran, silk route, Safavid era.

ارتباطات تجاری بنادر ژاپن با ایران در عصر صفوی

سیدبنیامین کشاورز*

زهره جوزی**، محمدمبین سعادت‌مهر***

چکیده

به واسطه جاده موسوم به ابریشم کالاهای ایرانی به خاور دور و در این مورد ژاپن وارد شد اما به دلیل فرهنگ بسته ژاپنی مواد فرهنگی تا عصر ساسانی راه نیافتند و پس از آن ارتباط تقریباً به طور کامل قطع شد و تنها معدود نوشته‌های جغرافیایی در جهان اسلام از ژاپن باقی ماند. با شروع عصر اکتشاف و استعمار دول غربی از جمله پرتغال و هلند به ایران و ژاپن راه یافتند و اینگونه محصولات دو کشور را هرچند محدود منتقل کردند محصولاتی که در بین آن فرش و پارچه‌های صفوی به چشم می‌خورد. سوال مقاله حاضر آن است که کدام ناحیه‌ها یا بنادر ژاپن از آغاز عصر استعمار برای حمل و نقل مواد فرهنگی مورد استفاده تجارت خارجی/بین‌الملل بوده‌اند، آیا ناحیه‌های تعیین شده دارای پیشینه بودند و چه عواملی بر ارتباط مورد نظر تأثیر گذار بوده‌اند. پاسخ مقاله آن است که محصولات نوع ساسانی بیش از آنکه نشانگر ارتباط تجاری یا سیاسی ژاپن با ایران باشند نمایشی از تحت‌الحمایگی کره هستند ولی مناطقی را در ژاپن نشان می‌دهند که در عصر صفوی تبدیل به مراکز اصلی تجارت دولتی شدند که همانا بندر اُساکا به سوی حوزه

* دانشجوی دکتری باستان‌شناسی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران،

keshavarzseyedjavad@gmail.com

** استادیار، گروه باستان‌شناسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران (نویسنده مسئول)،

zj332244@gmail.com

*** دانشجوی دکتری باستان‌شناسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران، ma.saadatmehr@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۲۹

کیوتو و نارا، بندر ناگاساکی و بنادر حوزه خلیج کاناگاوا هستند. هرچند تجارت مورد نظر همیشه تحت تاثیر فرهنگ بسته ژاپن قرار داشته و پس از دوره کوتاهی هربار منقطع گردیده است.

کلیدواژه‌ها: ژاپن، ایران، راه ابریشم، دوره صفوی.

۱. مقدمه

۱.۱ طرح موضوع

محققین باستان شناس، تاریخ شناس، تاریخ هنرشناس و جامعه شناس با اصطلاح راه ابریشم، که نخستین مسیر بین المللی سازمان یافته توسط حکومتی در دنیاست آشنایی داشته و بارها از آن یاد کرده‌اند. به طور کلی اندیشه بر این است که جاده ابریشم مسیری تجاری از راه خشکی است که چین را به ایران و مدیترانه وصل می‌کرد. این طرز فکر اشتباه نیست، ولی از آن نگاه وسیع کامل فاصله بسیاری دارد. همین دیدگاه محدود است که باعث شده چندی عنوان جاده خراسان را انتخاب کنند که البته مفهومی کاملاً بومی دارد. راه ابریشم نه یک جاده بلکه مسیری نه تنها بین کشوری بلکه بین قاره‌ای است که جاده گذری آن از خشکی، از کره شروع شده و به مدیترانه می‌رسید. اما مسیر دریایی نیز داشت که اگر با اهمیت تر نبوده اهمیتی برابر داشت. این مسیر دریاییست که ژاپن، اندونزی، مالزی، هندوستان و دول اسلامی را به سهولت به چین و دگر دول متصل می‌کرد. البته بعضی از دول و سرزمین‌ها کمتر یا به شکل غیر مستقیم در این راه قرار داشتند.

زمانی که دول تاجر غربی از جمله پرتغال، هلند و اسپانیا وارد آسیا شدند از همین مسیر که البته تناسب با شکل جغرافیایی آسیا داشت استفاده کردند. از مشهورترین دولی که ایشان پا گذاشتند، ژاپن درگیر جنگ داخلی بود و به تبلیغ امور فرهنگی خود به خصوص مسیحیت پرداختند. به همین دلیل نیز ژاپن مانند دیگر دول شرق آسیا به عصری از انزوای اقتصادی-سیاسی و اجتماعی وارد شد و این باقی بود تا آنکه انقلاب میجی رخ داد و ژاپن به کشوری صنعتی و تاجر پیشه در سطح بین الملل مبدل گردید. در واقع تحولات پنج قرن اخیر ژاپن کاملاً زمانه پیشتر را تحت شعاع قرار داده است. درحالی که بخاطر مولفه فرهنگی «بسته» تصویری از روابط تجاری بین المللی برای این کشور وجود نداشته است. بنابراین

تحقیقات بین الملل آنچنان که شاید و باید انجام نگرفته و در ایران هیچ شناختی از این امر وجود ندارد. از این رو تحقیقات مرتبط الزامی هستند.

۲.۱ سوالات

سوال مقاله حاضر این است که کدام ناحیه‌ها یا بنادر ژاپن از آغاز عصر استعمار برای حمل و نقل مواد فرهنگی مورد استفاده تجارت خارجی/بین الملل بوده‌اند، آیا ناحیه‌های تعیین شده دارای پیشینه بودند و چه عواملی بر ارتباط مورد نظر تأثیر گذار بوده‌اند.

۳.۱ فرضیه

فرض مقاله حاضر بر آن است که بنادر یا ناحیه‌های دارای ارتباط با راه دریایی ابریشم مناطقی بوده است که به بدنه اصلی آسیا نزدیک هستند یا نزدیک‌ترین به مقرر حکومتی یا دولتی محسوب می‌شده‌اند از این رو حوزه ناگاساکی (Nagasaki)، اوساکا (Osaka) و یوکوهامای (Yokohama) امروز مد نظر هستند بنابراین می‌توان انتظار مواد فرهنگی و نوشتار ارتباطی در باب شمال کیوشو و مسیر منتهی به ولایات یاماتو (Yamato) و یاماشیرو (Yamashiro) را داشت اما ارتباط به دلیل مسائل سیاسی-اجتماعی داخلی ژاپن که تحت تأثیر فرهنگ «بسته» ایشان است تا دوران مدرن محدود بوده است.

۴.۱ روش تحقیق

آنچه که مورد استفاده مقاله حاضر است مواد فرهنگی و منابع تاریخی ایرانی و ژاپنی است. از این رو رویکرد تاریخی اجتماعی برای مقاله حاضر مناسب دیده شده است به همین دلیل روش مناسب است که برهم کنش تاریخی و فرهنگی را در چارچوب فکری جامعه مورد نظر می‌بیند.

۵.۱ پیشینه تحقیق

بنابر آنچه گفته شد معلوم است تحقیقات چندی در ایران انجام نگرفته است و نمونه‌های مشابه تنها متوجه چین بوده‌اند. با این وجود تحقیقات در باب ژاپن مدتی است که جریان دارند. از میان کتب، می‌توان نخستین کتاب در باب تاریخ جامع ژاپن نوشته شده به فارسی توسط دکتر هاشم رجب‌زاده "تاریخ ژاپن از آغاز تا معاصر" (رجب‌زاده ۱۳۶۵) و نخستین کتاب در باب آیین و اساطیر ژاپن نوشته شده به فارسی توسط سید بنیامین کشاورز "آمیودو: آیین و اساطیر ژاپن" (کشاورز ۱۳۹۸) را نام برد. دیگر تحقیقات ارزنده، مقاله "روابط بازرگانی ایران و ژاپن از آغاز تا پهلوی اول" از محمد چگینی (چگینی ۱۳۹۶) "انعکاس فرهنگ و تمدن ساسانی در ژاپن" از علی محمدنیاکان (محمدنیاکان، ۱۳۸۱) و "اقتصاد و تجارت در دوره ادو" از حامد مبشری (مبشری، ۱۳۹۲) هستند. هرچند نباید تحقیقات قدیمی چون "تحول عظیم ژاپن در قرن اخیر" (رفعت ۱۳۴۰) "تاریخ منتظم ناصری" (اعتمادالسلطنه ۱۳۶۳) و "اجمال وقایع جنگ روس و ژاپون" (آوانسیان ۱۹۰۶) را به فراموشی سپرد، تحقیقاتی که نشان می‌دهند علی‌رغم محدودبودن چنین آثاری از قدمت بسیاری برخوردار هستند.

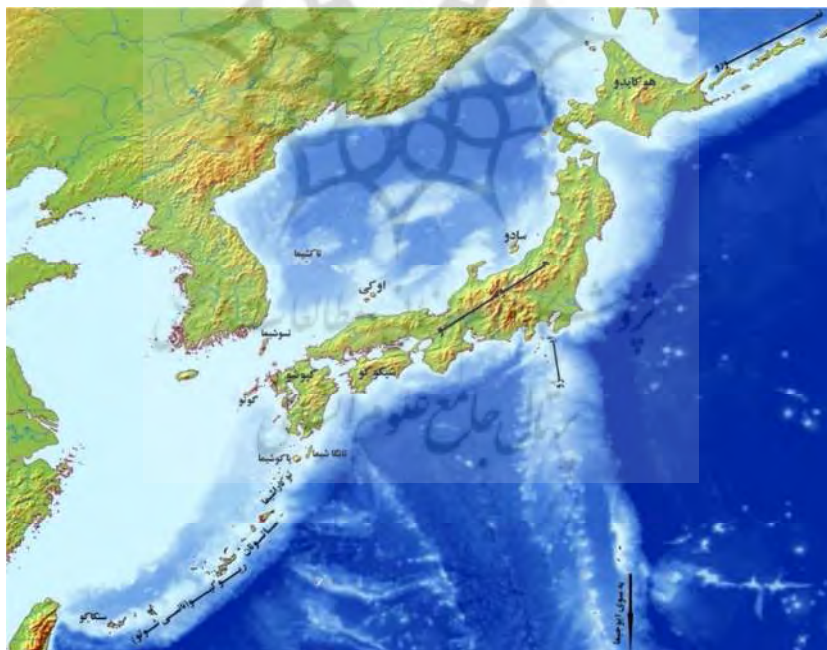
۶.۱ نوآوری تحقیق

متأسفانه مطالعات شرق آسیا، چه مرتبط و چه غیر مرتبط با ایران، در میهنمان به راحتی کناری گذاشته شده یا هرگز از حدی بیشتر گسترش نیافت تحقیقات لازم نیز انجام نشده است. ولی با بروز رویکردهای جدید و وجود مواد فرهنگی متعدد باقی‌مانده در کنار منابع نوشتاری قابل توجه، بررسی هر بخش این موضوع به خصوص هرچه بیشتر ممکن و الزامی شده است. تجارت و آثار هنری به عنوان یکی از نمادهای آغازگر ساختاری که دنیای امروزمان را ساخته‌اند موقعیتی ویژه در چنین مطالعاتی دارا هستند که نباید پنهان بمانند. الزامی است که به طور کلی موضوع مورد نظر در سه بخش بیان و موردبررسی قرار گیرند: جغرافیا، تاریخ ژاپن و جاده ابریشم-تجارت بین الملل. با ترتیب گفته شده می‌توان امور فرهنگی و شرایط تاریخی را متناسب با اقتضاهای جغرافیایی درک کرد زیرا که امور اقتصادی از امور فرهنگی-سیاسی و این موارد از جغرافیا مجزا نمی‌توانند باشند.

۲. ژاپن، کشوری بسته

ژاپن در منتهی علیه شرق آسیا قرار دارد که بر طبق نیهونگی از هشت جزیره اصلی تشکیل شده است (Yasumaro no O.2013: 9-14) می‌شود. یعنی به طور کلی ژاپن یک مجمع‌الجزایر عظیم بوده و هزاران جزیره مسکون و غیر مسکون دیگر زیر مجموعه آن قرار می‌گیرند که کوهستانی هستند پس فضای کمی در ژاپن وجود دارد (بختیاری ۱۳۹۰: ۶۴) از این روی تولید محصولی چون برنج حیاتیست (بارنز ۱۳۹۰: ۲۵۴-۲۷۴) از این روی شباهت‌های با گیلان داراست (ناکامورا ۱۳۹۴: ۸۱). بعلاوه جزیره‌ای بودن ژاپن ساختار و طبیعی مولفه فرهنگی بسته و نه منزوی-رابطه خودآگاه از بالا به پایین نظام اجتماعی و روحیه حماسی بسیار قدرتمند را ایجاد کرده است (کمبل ۱۳۸۹: ۴۴۱-۴۴۲). این نکات در قدیمی‌ترین کتاب‌های باقی مانده ژاپن به نام‌های کُجیکی (Kojiki) (به معنای گزاره‌های باستانی) و نیهون‌گی/نیهون‌شوکی (Nihongi/Nihonshoki) (به معنای تاریخچه ژاپن) که در اوایل قرن هفتم میلادی به تحریر درآمدند بازتاب داشته‌اند، آثاری که نخستین امپراتور با نام جیمو (Jimmu) را به آماتراسو (Amaterasu)، روح معظم خورشید و در نتیجه ایزانگی و ایزانامی (Izanagi, Izanami) که جزایر ژاپن را از فراز بهشت به وجود آوردند متصل می‌کنند (Yasumaro no O: 7-108). و بنابر همین مولفه طبقاتی ژاپن است که پس از ورود گسترده خصایص فرهنگ چینی، ژاپن به ساختار اشرافی بی‌مانند وارد شد (دله ۱۳۸۲: ۲۷-۴۳، Adolphson 2007 و Lamarre 2000) در نتیجه با در نظر گرفتن اندیشه حکومت بهشتی ژاپن، ارتباط با چین که ادعای دریافت حکم بهشتی داشت، به شدت محدود و مخدوش گردید (ترنبول ۱۳۹۴: ۱۸). امری که با قدرت رسیدن شگون‌ها در راس دولت و ارتش ژاپن، تغییر نکرد، و این علی‌رغم آن بود که امپراتور دیگر عملاً نقشی در کشور نداشت (بیکر ۱۳۹۴: ۱۳۵). تنها جنگ داخلی سنگوکو جیدای بود که با آزاد کردن اربابان ولایتی و ایالتی، روابط بین‌المللی دوباره گسترش یافت. امری که با شروع عصر ادو و ظهور خاندان توکواوا (Tokugawa) که فرمان ساکوکو (Sakoku) را اعلام کردند، نه تنها محدود بلکه ممنوع شد و ژاپن برای حدود دو‌یست و پنجاه سال به کشوری منزوی مبدل گردید (آندرسون ۱۳۹۲: ۶۲۱-۶۲۲). البته عمل نظام فوق در جهت ماندگاری خود بود و مجموعه‌ای از سیاست‌های داخلی نیز به اجرا گذاشته شدند (Jansen 2002: 37). طی تمام این مدت تنها هلندی‌ها فقط در ناگاساکی حق تجارت با ژاپن داشتند (دله ۱۳۸۲:

(۱۱۶) که این امر منجر به ورود علوم جدید نیز شد (Jansen 2002: 210-215 & 261-271). به‌طور همزمان انزوا و آرامش پس از صلح اندیشه‌های ضد شگونی و طرفدار امپراتور را گسترش دادند (Tsunoda 1958: 68-69). همین مسئله باعث شد بنابر اصل انقلاب هانتینگتون (گلدستون ۱۳۹۲: ۷۶-۸۶) پس از آشوب ورود غربیان (Beasley 2000: 64) انقلابی تحت ریاست امپراتور بهشتی روی دهد (Ohnuki 1991: 6). انقلابی که تحولات عظیم داخلی (کین ۱۳۹۶: ۷۴)، و خارجی را نوید داد (رجب زاده ۱۳۹: ۱۲۵-۱۲۶). میراث تحولات این دوره، مثل کارگاه تولید آهن نیرایاما (Nirayama، شکل ۲) کارگاه کشتی‌سازی میتسویشی (Mitsubishi) در ناگاساکی هنوز باقی هستند (شکل ۳). میراثیکه در سال ۲۰۱۵م به ثبت یونسکو رسید (شماره ثبت مجموعه سایت‌های میجی در یونسکو: N34 25 50 E131 24 44). می‌توان برای پایان این بخش اظهار داشت عکس‌العمل‌های اجتماعی-سیاسی ژاپن و ژاپنیان نشانگر جامعه‌ای بسته، طبقاتی که بر اساس نجابت و نه از نظر مال و منال-مشخص شده بود و بسیار سنت‌گرا بود، اموری که با موله فرهنگی برآمده با جغرافیا هماهنگ بود.

شکل ۱. نقشه جغرافیایی ژاپن، جزایر متعلق به قلمروی ژاپن نام گذاری شده‌اند

<http://www.maps-of-the-world.net/maps-of-asia/maps-of-japan>.

ارتباطات تجاری بنادر ژاپن با ایران ... (سیدبنیامین کشاورز و دیگران) ۱۹۹

شکل ۲. کارگاه تولید توپ آهن نیرایاما نمونه اولین اقدامات تولید فولاد به شکل مدرن.
<https://whc.unesco.org/en/list/1484>

شکل ۳. کارگاه ساخت کشتی میتسوبیشی در ناگاساکی.
<https://whc.unesco.org/en/list/1484>

۳. پیشینه تجارت

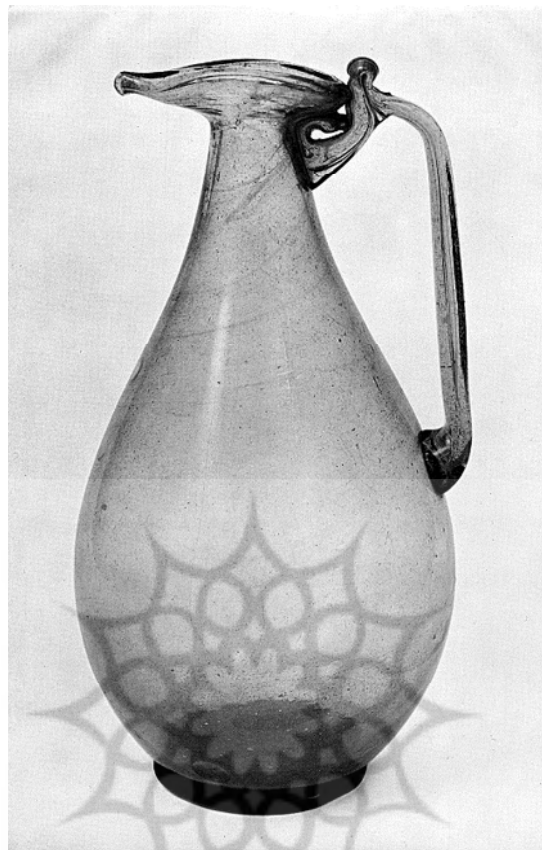
۱.۳ مواد فرهنگی ساسانی در ژاپن

اولین ارتباط قابل توجه و مستقیم ایران با شرق آسیا به واسطه تجارت و به شکل ویژه با جاده ابریشم صورت گرفت که نخست با ایستگاه‌های حاکمیت ایالت باختر به تاریخ ۱۱۹ پ.م ممکن گردید (وثوقی، ۱۳۹۶: ۲۱-۲۲) اما با توجه به آنچه در بخش کشوری بسته، گفته شد نمی‌توان انتظار شرایط مشابه چین یا حتی کره را نسبت به ژاپن داشت. هرچند مواد فرهنگی قابل توجهی با تجارت یا خراج و به شکل غیر مستقیم به امپراتوری یامات (Yamato) وارد شدند که امروز موجود هستند. گنجینه شوساین (Shosoin) در سایت بزرگ نارا متعلق به امپراتور شمو (Shomu 724-749) شامل آثار شیشه‌ای و فلزی ایرانی غالباً ساسانی (همان: ۱۱۹-۱۲۲) در کنار سفال‌های سبز-آبی (-Priestman 2016: 18) گواه بزرگ باستان‌شناسی هم مسئله مورد نظر ما و هم بسیاری مجهولات دیگر هست. اما دو مسئله در باب مواد فوق وجود دارد یکی شیوه یا دلیل انتقال و دیگری منشا کالاهای فوق است.

شکل ۴. کاسه نقره از آرامگاه هن‌نم ده‌چون در کیانجو. سده ۵. (مین، ۱۳۹۶: ۱۱۳)

ارتباطات تجاری بنادر ژاپن با ایران ... (سیدبنیامین کشاورز و دیگران) ۲۰۱

شکل ۵. تنگ شیشه ای از شوسواین در نارا

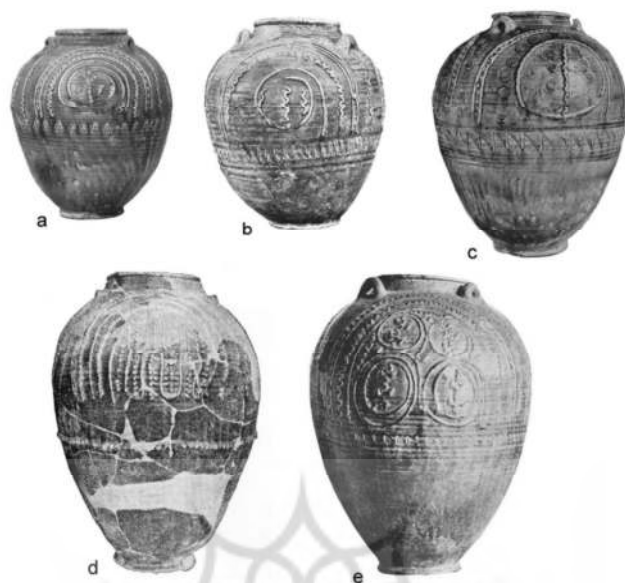
<http://www.iranicaonline.org/articles/japan-xi-collections-of-persian-art-in-japan>

شکل ۶. ظرف نقره از شوسواین در نارا

<http://www.iranicaonline.org/articles/japan-xi-collections-of-persian-art-in-japan>

۲۰۲ پژوهش‌نامه تاریخ اجتماعی و اقتصادی، سال ۱۰، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۰

شکل ۷. ظروف سفالین سبز آبی. محل کشف از چپ به راست: ایران، سیراف، شوش، بمپور، نامعلوم

Priestman.2016: 6

شکل ۸. محل کشف سفال‌های سبز آبی و شیشه ساسانی در کیوشو.

Priestman.2016: 17

شکل ۹. محل کشف سفال ها و شیشه های ساسانی در نارا و کیوتو.

Priestman.2016: 20

۲.۳ تحت‌الحمایگی کره و ارتباط واسطه‌ای

در کتاب نیهون شوکی نوشته شده به امپراتور یژاپن از سوی بهشت فرمان تصرف سرزمین ثروتمند شیلا داده شد (برای اطلاع بیشتر نگاه کنید به Soonseop 2018: 160-156)، امری که در سال ۲۰۱ م به دست امپراتریس جینگو (Jingu.201-269) ممکن گردید و این آغازی بر تهاجمات آتی ژاپن به کره بود. تهاجماتی که سه پادشاهی شیلا، بائکجه و کایا را مطیع ساخت و حتی اوچیتسو می‌یاکه (Uchitsumiyake) یا وزارت قلمروهای امپراتوری تاسیس گردید (Yasumaro no O 2013: 191-218). کتیبه کوآنگ گائت (GuangGaeto) شاه کوگوریو که تاریخ ۴۱۴ م بر آن درج شده، نیز به حملات متعدد ژاپن اشاره کرده است (بارنز ۱۳۹۰: ۳۶۰) بنابراین حملات فوق مربوط به قرون اولیه میلادی هستند. براساس آزمایشات عنصری که انجام شده بسیاری و نه تمام آن‌ها از کالاهای سبک ساسانی یافت شده از جمله فلزکاری‌ها در نارا، ساخت شبه جزیره کره و حداکثر متعلق به قرن ۸ م هستند (پورتال ۱۳۹۱: ۱۲۲) و این درحالیست که کالاهای مشابه در شبه جزیره یا

یافت نشده یا اندک شماری موجودند. این نشان می‌دهد کالاهایی که به دربار امپراتوری فرستاده می‌شدند به طور ویژه به این منظور تولید می‌شدند و بسیار نایاب بودند چنان‌که در نیهونگی نیز چنین انتظاری از مطیعان می‌رفت (Yasumaro no O 2013: 211-227) البته منابع دیگری چون تسلیحات سلطنتی (بارنز ۱۳۹۰: ۳۶۱) و تشابه سبک ساخت پیکر چوبی نیز (پورتال ۱۳۹۱: ۱۰۵) نشان بر خراجگذاری شاهان نیمه جنوبی شبه جزیره کره به امپراتوری ژاپن احتمالا تا اواسط عصر نارا (۷۱۰-۷۹۴) دارد. در نتیجه مواد فرهنگی که کاملاً با مسیر جاده ابریشم ارتباط داشته و متعلق به آسیای غربی هستند که باز بیشتر ایشان به سبک ساسانی و ساخت استادکاران شبه جزیره کره هستند به دلیل ارزش بالایی که داشتند تحت عنوان خراج به دربار یاماتو/ژاپن تا قرن ۸ م فرستاده می‌شدند. این به خودی خود نشان بر انحصار نسبی کره بر ارتباط ژاپن با بدنه اصلی قاره دارد. این درست است که طبق شکل‌های ۱۱ و ۱۲ ظاهراً روابط تجاری ژاپن و کره وجود داشت اما در آن صورت بسیار محدود و با تنوع پایین بوده که باز نشان از شأن زا بودن کالاهای مورد نظر دارد. این قضیه که ایرانیان کشتی شکسته در دهه ۶۴۰م پا به ژاپن گذاشتند هم وجود دارد که حتی جناب ایتو بدان پرداختند ولی هیچ مدرک نوشتاری مستقیمی دال بر ایرانی بودن مورد فوق وجود نداشته و هیچ مدرک مادی نیز یافت نشده است (Ito 1979: 55-63). داستان کوش‌نامه نیز از شیلا و ژاپن یاد کرده (ایران‌شان بن ابی‌الخیر. ۱۳۷۷: ۷۳-۷۴). اما کتاب مورد نظر تنها نشان‌گر شناخت از وجود چنین کشوری است نه بیشتر. حضور شاهدخت نیشیزاوا هیره‌کو (Nishizawa Hireku) نسل پنجاه و سوم ساسانیان (رجب زاده ۱۳۸۳: ۳) و مهندسین ایرانی از قرون هفتم تا نهم میلادی (Toyoko 2008: 558) نیز توضیح دهنده وجود ارتباط مستقیم بین ژاپن و ایران نیست. در نتیجه کره‌ای‌ها با راه ابریشم در ارتباط بوده و محصولات وارداتی را چه تولید ایران بوده باشند و چه کره معمولاً به شکل خراج وارد ژاپن می‌کردند یعنی رابطه مراداتی مورد نظر (سیاست در برابر تجارت) انحصاری بوده و جلوی ارتباط مستقیم ژاپن با راه ابریشم را می‌گرفت.

۳.۳ صدر اسلام

در نوشته‌های چینی به کرات از هدایا-یا خراج-فرمانروایان ایران پس از تهاجم اعراب یاد شده است که نشان از ادامه ارتباط سیاسی و نه تنها اقتصادی بین این دو قلمرو دارد

(جان ۱۳۸۵: ۷۸-۸۰) اما بخاطر کاهش شدید ارتباط ژاپن به دلیل پایان دوره خراج گذاری کره و افت نظر دربار نسبت به حکومت‌های چینی (ترنبول ۱۳۹۴: ۱۸) و تحولات اجتماعی-سیاسی داخلی و خارجی شدید ژاپن، دیگر از این دوره مواد فرهنگی ایرانی در مجمع الجزایر ژاپن یافت نشده است. یا به طور کلی تجارت خارجه به شدت محدود گردید. هرچند قدیمی‌ترین سند ژاپنی مربوط به مردمان غرب آسیا و احتمالاً ایران از همین زمان باقی مانده است (Toyoko 2008: 559). باید گفت تغییر پایتخت دولتی به شهر ساحلی کاماکورا در استان امروزی کاناگاوا (Kanagawa) بر توصیفات جغرافیدانان جهان اسلام تاثیر گذاشت (علی بن حسین المسعودی ۱۹۶۶: ۳۶) که جغرافیدانان بارها از ژاپن با نام واق یاد کرده‌اند (برای اطلاع بیشتر از بحث ولایت واق نگاه کنید به کشاورز، ۱۳۹۸: ۲۷-۲۹، برای نمونه‌های مشابه از استفاده واژه واق نگاه کنید به بزرگ شهریار ۱۴۲۱: ۱۶۳، محمد بن نجیب بکران ۱۳۴۲: ۹ و ابوالفدا ۱۳۴۹: ۴۱۸). می‌توان گفت تا عصر صفوی، دیگر هیچ نشان بخصوصی از هر نوع ارتباط معناداری بین دو کشور به چشم نمی‌خورد.

۴. بنادر و ارتباط در عصر صفوی / آزوجی مومویاما و ادو

با رسیدن تجار اروپایی به سیام، شاه این کشور، نارای کییر (Narai. ۱۶۳۳-۱۶۵۷م) تصمیم گرفت روابط خود را با دیگر دول عالم از جمله فرانسه و هلند گسترش دهد (Baker & Phongpaichit 2014: 13). در این راستا فرستادگانی را به نزد سلطان سلیمان صفوی فرستاد، سلطان نیز هیئتی را به رهبری محمد حسین بیگ تفنگچی راهی سفر سیام کرد (محمد ربیع ۱۳۵۶: ۲۲) حاصل سفر بجز مرآده دیپلماتیک کتاب گزارشات محمد تفنگچی رئیس هیئت موسوم به سفینه سلیمانی بود که بخشی مربوط به ژاپن در خود دارد. در رابطه با موقعیت جغرافیایی نوشته شده «از جزایر اعظم چپان» است که از ناو تا بندر آن دیار پانزده روز طول می‌کشد، دریایش به «دریای محیط» متصل بوده و آخرین خشکی است (همان: ۱۸۸). خوشبختانه نسبت به نام این حاکمیت شکی وجود ندارد. نویسنده در باب جامعه، ثروت و حاکمیت ژاپن صحبت آورده است. مانند مسعودی ادعا کرده این سرزمین طلا، نقره، مس، جز/روی و قلع آنچنان زیاد دارد که زبان قلم از گفتن آن عاجز است و این مهم انحصار به مکان یا قلمروی خاصی ندارد. شغل‌ها متنوع و

تفکیک شده بوده و سپاهیان جدا از مردم‌اند که سر را تراشیده و خوش می‌گذرانند. بعضی از قلمروها در دست والیان هست ولی بیشتر پادشاهیست (همان: ۱۸۹-۱۹۰). تفکیک شغل نشان از تفکیک طبقاتی اجتماعی داشت که جزیی از ساختار سستی ژاپن بود. خوش‌گذران‌بودن سامورای‌ها تا حدود زیادی به این حقیقت اشاره دارد که اکثر ایشان از جنگاوری روی گردانند و به بروکراسی وارد شدند. جمله نویسنده در رابطه با تقسیم قلمروها اشاره به نظام هانسکی (Hanseki) یا اربابی دارد. اینکه بیشتر ایالات در دست «شاه» است گویا به این نکته اشاره دارد که از سیاست‌های تکوگاو در جهت اطمینان از رخ‌ندادن دوباره جنگ داخلی کاهش زمین اربابان و افزایش املاک دولت بود (Jansen 2002: 37، آندرسون ۱۳۹۲: ۶۲۳-۶۲۶ و Beasley 2000: 24). در واقع همین نکته که بیش‌تر کشور مستقیم تحت اداره «شاه» است به وضوح نشان می‌دهد منظور شگون است و نه تنو/امپراتور (Tenno). نوشته که شگون در کوه چند طبقه‌ای که بر سکوی چند طبقه ساخته شده زندگی می‌کند (محمد ربیع ۱۳۵۶: ۱۹۰-۱۹۴). این توضیح با لحن افسانه‌ای در باب عمارت شگون به شیوه ساخت استحکامات در ژاپن عصر ادو اشاره دارد (Turnbull 2003: 4-60). در این شیوه طبقاتی از سکوه‌های سنگ چینه قرار داده می‌شوند تا آن‌که در رفیع‌ترین سکو تنشو (Tenshu) یا ارگ محل اقامت حاکم واقع است. تنشو به شکل برجی چند طبقه می‌باشد که اطاق‌های طلایی نیز دارد. البته این درست است که با عصر ادو در کنار این تنشوها عماراتی با شکوه و بعضاً مطلا مثل ارگ نیجو (Nijo) نیز ساخته می‌شدند. از نمونه‌های شاخص استحکامات عصر ادو هیمجی (Himeji jo) کوماموتو (Kumamoto Jo) کویتا (Kubota Jo) ناگویا (Nagoya Jo) ماتسویاما (Matsuyama Jo) را می‌توان نام برد. کما اینکه مجموعه‌ای از دژهای ژاپنی در کره، به عنوان شاهد باستان‌شناختی جنگ و ارتباط با این کشور، باقی مانده‌اند (Turnbull 2007: 6-60). با توضیحات فوق نوشته‌های سفینه سلیمانی قابل قبول و فهم می‌شوند. با توجه به میزان قدرت و نفوذ دستگاه شگون اشتباه گرفتن وی به عنوان شاه طبیعیست. در نتیجه در این امر که نویسنده از ژاپن صحبت می‌کند ظاهراً نمی‌توان شک کرد.

ارتباطات تجاری بنادر ژاپن با ایران ... (سیدبنیامین کشاورز و دیگران) ۲۰۷

شکل ۱۰. عمارت مطلا مجزا از تنشو متعلق به ارگ ناگویا، اتاق های زرین ارباب ارگ
<http://flickrhivemind.net/Tags/tokugawaclan>

شکل ۱۱. نقشه ارگ کوبتا، طبقات نظامی آن در این پلان مشخص هستند.
https://www.digital.archives.go.jp/DAS/pickup/view/category/categoryArchives/0300000000/0305000000_2/0

شکل ۱۲. ارگ-قلعه هیمجی، هم طبقات نظامی و هم تنشوی مرکزی یک الگوی طلایی برای ارگ‌سازی ژاپنی هستند.

<https://criticaluncertainties.com/2015/09/07/the-castle-design-metaphor/>

شکل ۱۳. ارگ ماتسویاما. نمونه ای ساده تر ولی همچنان مشهور از ساختار طبقاتی ارگ‌های ژاپنی.

<https://allabout-japan.com>

محمد ربیع نوشته خود را با کالاهای صادراتی ژاپن ادامه داده است که شامل چوب‌کاری، طلاکاری و چینی‌سازی می‌شد اما چینی آن ارزان و شکننده بود. و اظهار داشته طلای ژاپن

ورقی سه مثقال و چهار دانگ است که در آنجا به هزار دینار و در ناو سیام هزار و سیصد دینار قیمت دارد. بعلاوه، از همه با ارزش تر در سیام شمشیر ژاپنی است (محمد ربیع ۱۳۵۶: ۱۹۵-۱۹۶). در ادامه، سفینه سلیمانی در باب تجارت ژاپن با دول غربی و وقایع به دنبال آن اشاره کرده است. نوشته شده پرتغالیان برای مدت طولانی با ژاپن در تجارت بودند اما «حیله زده» و به تبلیغ مسیحیت مشغول شدند این زمان بود که به شگون گفته شد روش اروپاییان این است که اول دین خود را ترویج داده و سپس کشور را تصرف می‌کنند (همان: ۱۹۰-۱۹۱). این جمله اشاره‌ای به رویداد سان فلیپه در ۱۵۹۶م است (یوسا ۱۳۸۲: ۱۰۰-۱۰۱). در واقع نویسنده دلیل انزوای ژاپن را چنین اعمال متخاصمانه‌ای از سوی غربیان می‌داند و نوشته از این روست که از ولندیس/هلندی‌ها امتحانی گرفته می‌شد، که در صورت پذیرفته شدن، می‌توانستند در بندر مانده و تجارت کنند (محمد ربیع ۱۳۵۶: ۱۹۳-۱۹۴). از همینجا معلوم می‌شود منظور از بندر همان ناگاساکی، یگانه بندر گشوده به جهان در عصر انزوا است. به طور کلی از نوشته‌های محمد ربیع می‌توان نتیجه گرفت ایران پیشتر هیچ ارتباطی با ژاپن نداشته و در زمان او نیز دیگر این امر غیر ممکن شده بود. بعلاوه به نظر نمی‌رسد اطلاعاتی جز نوشته جغرافی دانان کهن در ایران موجود بوده باشد، در واقع از روی لحن نوشته‌های محمد تفنگچی بیش تر به این نتیجه می‌رسیم که کلیه اطلاعات وی از تایلند و با واسطه بوده. منبع دیگر در ارتباط بین ژاپن و ایران عصر صفویه، سفیر فرانسه به نام شاردن است که نکات بسیار دقیق و تقریباً خالی از اشتباه آورده است. شاردن پیشنهاد برقراری تجارت فرانسه به عنوان کشور پروتستان (و نه کاتولیک) با ژاپن را داده است و دلیل آن را سود سرشار چنین تجارتی عنوان کرده است (شاردن ۱۳۷۲: ۵۶۱-۵۶۲) اما ویدر رابطه با مبادلات کالا تنها دو نکته را بیان کرده است. اول اینکه ظروف چینی و بدل چینی موجود در هندوستان از چین، ژاپن و ایران وارد آن منطقه می‌شوند (همان: ۸۸۱) پس می‌توان انتظار داشت بعضی ظروف ژاپنی از طریق هند وارد ایران شده باشند. دوم اینکه ایرانی‌ها برای نقاشی از نیل هندی، بقم سرخ اروپایی و بقم ژاپنی استفاده می‌کنند (همان: ۸۹۰) البته به احتمال زیاد محصولات مورد نظر از طریق تجار پرتغالی و هلندی به ایران وارد شده بودند.

در مرآت البلدان در باب ناحیه هرمز نوشته شده است پس از حذف پرتغال در ایران از هرمز سنگ مرمر را هلندی‌ها بار کرده و به بتاویه/جاوه می‌بردند تا اینکه سلطان آنجا این تجارت را ممنوع کرد مگر نمک، پس نمک را بار کرده و به هندوستان، چین و ژاپن بردند

(اعتمادالسلطنه ۱۳۶۷.ج ۱: ۳۰۶). اعتمادالسلطنه مطمئن نیست مرمز از ایران یا آفریقا بارمی‌شده و این نشانی دیگر از محدودیت بسیار منابع و روابط غیر مستقیم ایران با ژاپن دارد. هرچند در اینکه نمک محصول ایران بوده تردیدی ندارد. گفته وی نشان می‌دهد بندر اصلی تجارت بین الملل ایران گمبرون یا بندرعباس بوده. تنها نشانه قاطع ورود فرش ایرانی به ژاپن ماتسوری/فستیوال آیینی گین (Gion Matsuri) است. در این فستیوال تجاری که از قرن نهم میلادی در کیوتو برگزار می‌شود و هدف آن دور کردن بلاهای طبیعی از شهر است محصولات بومی و وارداتی گران قیمت استفاده می‌شدند و با ورود هر جنس جدید قلم جدیدی به این ماتسوری اضافه می‌شده است. کما اینکه هنوز در این مراسم فرش ایرانی به چشم می‌خورد (7: Niponica 2019) مضاف بر موارد فوق همچون ظروف نوع ساسانی که در معبد شس این نگهداری می‌شوند، محصولات دیگری نیز از ایران در معبد کدایچی نگهداری شده‌اند. محصولات فوق مجموعه‌ای از جین‌بائری‌ها (Jinbaori) یا کت/روپوش دولتی هستند که معمولاً توسط سرداران پوشیده می‌شدند از این رو می‌توان جین‌بائری را سرداری سنتی ژاپنی خواند. موارد مورد نظر توسط بازرگانان غربی به نایب‌السلطنه تویتومی هیدهیوشی (Toyotomi Hideyoshi) پیشکش شدند که با شروع حکومت و دوران ادو در معبد فوق قرار گرفتند (Abe, 2015: 3-5) جین‌بائری‌ها از پارچه‌هایی دوخته شده‌اند که نقوش شکار، بازی آهوان، حمله شیر، طاووس، نقوش گیاهی و اسلیمی ایرانی به گونه صفوی دارند (شکل ۱۴) این صحیح است که نقوش مشابهی به طور هم‌زمان در هند گورکانی تولید می‌شد ولی نمونه‌های موجود که در موزه میهو (Miho) نیز مشابه آنان یافت می‌شود، شباهت قابل توجهی به پارچه‌های کاشی و نقوش فرش کرمانی موجود در موزه میهو دارند (3: Toh, 2012) از آنجایی که مقرر دولت در این دوره در آروچی مومویاما در کیوتو قرار داشت معلوم است از طریق بندر اُساکا وارد شده‌اند اما نمی‌توان با اطمینان گفت پیشکش کنندگان از کدام کشور بودند، با این وجود ارتباط ژاپن و ایران با هلند فرستادگان این کشور را محتمل‌تر نشان می‌دهد. تمام این آثار و منابع شاهدهی بر نزدیک‌تر شدن کشورهای ژاپن و ایران به اقتضای دوران جدید تجارت جهانی، اکتشافات و امپریالیسم هست.

شکل ۱۴. یک نمونه جین باثری ساخته شده از پارچه صفوی.
https://www.iranicaonline.org/uploads/files/japan_xi_pl2-back.jpg

۵. بحث و تحلیل در موقعیت بنادر ژاپن

۱.۵ شناسایی حوزه تجاری اولیه

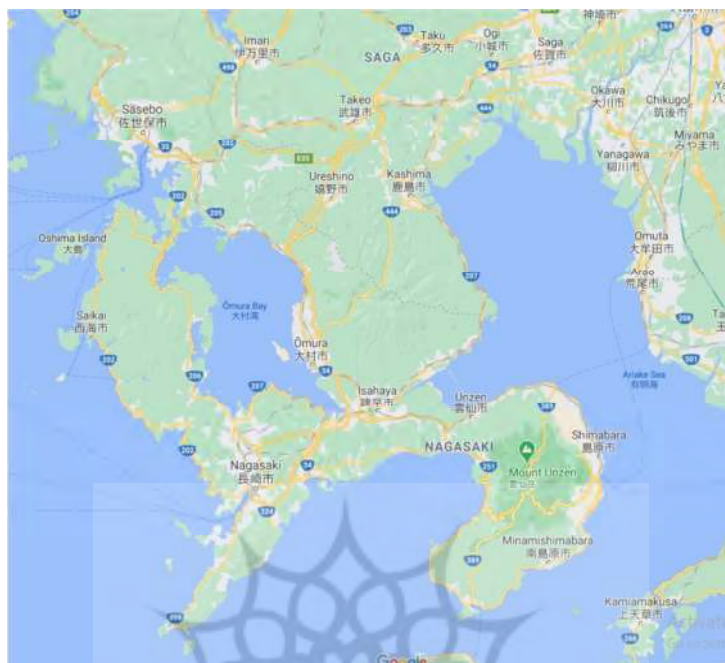
علی رغم عدم تایید ارتباط تجاری ژاپن در عصر ساسانی می‌توان از این طریق حوزه‌های تجاری خارجی اولیه ژاپن را شناسایی کرد. مناطقی که در اشکال ۸ و ۹ به عنوان سواحل مراودات دیده می‌شوند امروز استان‌های فوکوئاکا (Fukuoka)، ساگا (Saga) و آساکا هستند.

با نگاه به سواحل که در تصاویر مورد نظر مشهود هستند نه تنها حوزه خلیج اُساکا و دریای گِنکای (Genkai)، بلکه به سمت شرق، دریای آریاکه (Ariake) و حتی فراتر به سمت دریای شرقی چین هنوز اشکال ساحلی مناسب و حتی بهتر برای بندرسازی تنها در شمال کیوشو به چشم می‌خورند و باید گفت استان و شهر ناگاساکی (Nagasaki) امروز در منطقه مورد نظر قرار دارد. یعنی از دید جغرافیایی، در نظر گرفتن شمال جزیره کیوشو - که دقیقاً رو به روی شبه جزیره کره، نزدیک‌ترین بخش از بدنه اصلی آسیا به جزایر ژاپن است - به عنوان مبدا و مقصد تجار امری طبیعی محسوب می‌شود. خلیج اُساکا نیز مکانی فوق‌العاده برای بندر سازی است چنان که امروز دو متروپلیس بندری اُساکا و کوبه (Kobe) در همین ساحل شرقی قرار دارند. دلیل توجه به این ناحیه خاص نزدیکی به ولایات امپراتوری آسمانی یاماتو و یوشینوی باستانی است. کما اینکه ولایات مورد نظر به دلیل داشتن دشت‌های پست موقعیت کم نظیری در ژاپن کوهستانی برای کشاورزی و در نتیجه رشد جمعیت ایجاد کرده‌اند. جایی که امروز استان نارا (Nara)، بخش جنوبی کیوتو (Kyoto) و غربی شیگا (Shiga) است، یعنی جایی که پایتخت‌های ژاپن از زمان تاسیس امپراتوری، از پایتخت‌های موقت یاماتو گرفته تا مگاپلیس‌های نارا و کیوتو در آن قرار داشته‌اند. در واقع کیوتو به معنای ابرشهر پایتخت است، جایی که امروز یکی از پایتخت‌های دوگانه ژاپن به حساب می‌آید. به خوبی می‌توان تصور کرد بارهای ساسانی پادشاهی شیلا در پوسان سوار کشتی شده و به شمال کیوشو برده شده و تخلیه می‌شدند. سپس مابقی محصولات که بیشتر خراج بودند به سمت خلیج اُساکا رفته و برای کاخ امپراتوری برده می‌شدند.

۲.۵ بنادر قرن شانزدهم

بنابر آنچه گفته شد می‌توان اینطور گفت که هلندیان و پرتغالیان برای نمونه از بنادر آمستردام و لیسبون راهی اقیانوس هند می‌شدند، ممکن بود بر سر راه در آفریقا نیز تجارت کنند. به هرمز آمده و پس از رفتن به هند و اندونزی راهی چین و ژاپن می‌شدند. بر این اساس به احتمال خیلی زیاد یا مسیر غربی را برای رسیدن به ژاپن طی می‌کردند یا جنوبی که مستقیم است و از جزایر ریوکیو می‌گذرد. حال، چه مسیر از سمت غرب باشد و چه راه چین به ژاپن طی شود باز به ناگاساکی و دیگر بنادر دور خلیج بزرگ

أمورا (Omura) می‌رسند. شهر ناگاساکی خلیجی از آن خود دارد و همانیست که شرکت میتسویشی برای کشتی‌سازی استفاده می‌کند. شهر شرایط کوهستانی دیگر مناطق ژاپن را نداشته و توانایی گسترش و راه‌سازی بهتری دارد از این رو به راحتی به خلیج أمورا متصل می‌شود که البته از طریق تنگه بسیار باریکی قابل دسترسی است. از این روست که در دوران پیشا صنعتی، تنها ناگاساکی بندری پر رونق بوده و نه أمورا. از آنجایی که پایتخت سیاسی دولتی شهر اِدو در پیش از ورود به دوره طولانی ساکوکو ممکن بود تجار غربی که از جنوب می‌آمدند وارد این شهر شوند، شهر ابر شهر مورد نظر نیز باید مد نظر گرفته شود. خلیج ساگامی /حوزه کاناگاوا (Sagami/Kanagawa) که در قدیم به کاماکورا مشهور بود، مکان خوبی برای ساخت بندر و شهر دارد به خصوص آنکه کوهستان مرتفعی آن‌جا قرار ندارد، چنانکه ناوگان آمریکا نیز در اواسط قرن نوزدهم میلادی به این ناحیه آمدند. اما پایتخت اِدو بوده و منطقاً تجار نزدیک‌ترین راه را انتخاب می‌کنند که در خلیج بزرگ اِدو واقع شده است. خلیج اِدو به حوزه‌های مختلف تقسیم شده و خلیجک‌های دیگری را ساخته که به دلیل زمین کاملاً پست و حتی بعضاً باتلاقی برای ساخت بنادر عالی هستند. اِدو کاملاً در مسیر تجارت جهانی قرن نوزدهم میلادی که از آمریکای شمالی تا چین کشیده شده قرار داشته بنابراین به مرکزی تجاری از اروپا تا آمریکا مبدل می‌گردد. به این دلیل که مسیر تجاری در ژاپن اساساً دریایی است بزرگراه تجاری به معنایی که در ذهن تداعی می‌شود تا عصر اِدو وجود نداشت از این روست که بنادر و ارتباط دریایی حیاتی‌ست. با این وجود، مسیری که اِدو را به کیوتو و در نتیجه اَساکا متصل می‌کرد، توکایدو (Tokaido) نام داشته. مسیری که استاد بزرگ نقاشی عصر اِدو، اوتاگاوا هیروشیگه (Utagawa Hiroshige) منزل به منزل به تصویر درآورده است (Utagawa 1969: 2-92). همین نقاشی‌ها به عنوان منبعی برای مشخص کردن مسیری که در عصر اِدو طی می‌شده استفاده می‌شوند. ولی پرداختن به آن از موضوع و حوصله مطلب حاضر خارج است. لازم به ذکر است که هر ارباب نشینی که بندری از خود داشت می‌توانست محصولات ایرانی را وارد کرده باشد چنانکه هیرادو (Hirado) اولین بندر ورودی غربیان، دولتی نبود (Abe, 2015: 3) ولی مواد فرهنگی ارائه شده همگی اشاره به حوزه ناگاساکی، اَساکا به کیوتو و تا حدودی کاناگاوا-اِدو داشته‌اند و از آن رو که محصولات گران قیمت و تجارت غیرمستقیم بود احتمال ورود از بنادر غیر دولتی بسیار کم می‌نماید.

شکل ۱۵. شبه جزیره ناگاساکی و دریاها و خلیج‌های اطراف

شکل ۱۶. نقشه جغرافیایی از شهر و خلیج توکیو

۶. نتیجه‌گیری

با تاسیس راه ابریشم توسط امپراتوری چین در قرن دوم پیش از میلاد خاور دور به خاور نزدیک رسماً با تجارت متصل شد اما چین نقش واسط را ایفا کرده و دول کره دو قرن دیرتر وارد این تجارت شده و ژاپن تا قرن سوم و پس از حمله به کره و حکومت بر آن‌جا برای احتمالاً حدود پانصدسال هیچ ارتباطی با ایران یا هر قلمروی دیگر خاور نزدیک نداشتند. عدم ارتباطی که با موله فرهنگی بسته، که نتیجه جغرافیای مجمع‌الجزایری ژاپن است ایجاد شده بود. در این زمان با شکل‌گیری مسیر تجارت بومی شمال کیوشو با شبه جزیره کره و شکل‌گیری مسیر خراج دول کره به امپراتوری ژاپن سرانجام بنادر برای تسهیل و گسترش رابطه مورد نظر برپا شدند. بنادر مورد نظر در شمال کیوشو و شرق خلیج اُساکا-متهی به نارا و کیوتو ساخته شدند که بنادر متهی به پایتخت حفظ شده و امروز با عنوان شهرهای اُساکا و کوبه شناخته می‌شوند. دلیل این حفظ موقعیت به مکان مناسب بنادر و ماندگاری هزاران ساله پایتخت سلطنتی باز می‌گردد. اما با قطع شدن یا کاهش شدید روابط در قرن نهم میلادی چنانکه از مولفه فرهنگی ژاپنی انتظار می‌رود بنادر سواحل شمالی کیوشو از رونق افتاد. در واقع به دلیل شرایط اجتماعی عصر کاماکورا، علی‌رغم آنکه شهر کاماکورا پایتخت دولتی بود هرگز بندر و موقعیتی مشابه اُساکا نیافت و با پایان این عصر، آن شهر نیز متروک گشت. در عصرهای بعدی نیز شرایط تجاری کاملاً ایستا بود تا آنکه تجار هلندی و پرتغالی از سمت ایران و اندونزی سر رسیده و با ولایات مختلف ژاپن که با یکدیگر در جنگ بودند تجارت کردند اما مسیر اصلی تجارت به کیوشو متهی می‌شد که هم موقعیت جغرافیایی ایده‌آل برای بندر سازی، هم برای شهر سازی و هم کاملاً در مسیر تجاری قرار داشت. با شروع عصر ادو پایتخت دولتی جدید، ادو، در مرکز مراودات تجاری داخلی و برای مدتی کوتاه خارجی قرار گرفت که با شروع دوره ساکوکو نقش فوق‌را در زمینه تجارت بین الملل از دست داد در نتیجه ارتباط واسطه‌ای ایران و ژاپن بار دیگر منقطع گردید و دیگر فرصتی تا عصر جدید میجی که ژاپن کاملاً در مسیر تجارت بین الملل قرار گرفت پیش نیامد. البته دلیل این تمرکز تجاری بجز موقعیت سیاسی-اجتماعی شهر ادو/توکیو، به شرایط جغرافیایی عالی برای اسکله سازی و همین‌طور پتانسیل بسیار بالا برای ساخت ابرشهری بی‌مانند باز می‌گردد، چنانکه امروز نیز بزرگ‌ترین شهر عالم است. پس تا زمانی که ژاپن وارد روند جهانی شدن دنیای

قرن نوزدهم میلادی نشد، کماکان تجارت با واسطه و به شکلی محدود با ایران انجام می‌شد. تجارتي که محصولايش احتمالا فرش، نمک و شايد مرمر بود و در طول تاريخ معمولاً توسط تجار چيني، پرتغالي و هلندي به انجام مي‌رسيد.

کتاب‌نامه

- آوانسيان، کراپت. (۱۹۰۶). *جمال وقايع جنگ روس و ژاپون*. جلفا: کتابخانه شخصي.
- ابوالفدا بنی ایوب. (۱۳۴۹). *تقويم البلدان*. عبدالمحمد آيتي. تهران: بنياد فرهنگ ايران.
- اعتمادالسلطنه محمد حسن خان. (۱۳۶۳). *تاريخ منتظم ناصري*. دوره سه جلدی. محمد اسماعيل رضوانه. تهران: دنياي کتاب.
- اعتمادالسلطنه محمد حسن خان. (۱۳۶۷). *مرآت البلدان*. ج ۱. عبدالحسين نوائي و ميرهاشم محدث. تهران: دانشگاه تهران.
- استنلی بيکر، جان. (۱۳۹۴). *هنر ژاپن*. نسترن پاشايي. تهران: موسسه تاليف، ترجمه و نشر آثار هنري.
- ايرانشان بن ابی الخیر. (۱۳۷۷). *کوش نامه*. جلال متيني. تهران: علمي.
- بارنز، جينا ال. (۱۳۹۰). *خاستگاه تمدن در آسيای شرقي*. زهرا باستي. تهران: سمت.
- بختياري، سعيد و واحد پژوهش و تاليف گيتاشناسي. (۱۳۹۰). *اطلس جامع گيتا شناسي: راهنمای کامل جهان امروز*. تهران: موسسه جغرافيايي و کارتوگرافي گيتاشناسي.
- بزرگ بن شهريار النخلدا الرامهرمزي. (۱۴۲۱). *عجائب الهند بر و بحر و الجزيره*. ابوظبي: المجمع الثقافي.
- پورتال، جين. (۱۳۹۱). *هنر و باستان شناسي کره*. داود طبايي. تهران: پژوهشکده هنر.
- ترنيول، استيون. (۱۳۹۴). *سامورايي: کتاب راهنمای جنگجوی ژاپني*. فريد جواهر کلام. تهران: ققنوس.
- جان، سين ليان. (۱۳۸۵). *تاريخ روابط چين و ايران: از روزگار اشکاني تا شاهرخ تيموري*. جان هون نين. تهران: پژوهشگاه ميراث فرهنگي و گردشگري.
- چگيني، محمد. (۱۳۹۶). *روابط بازرگاني ايران و ژاپن از آغاز تا پهلوي اول در فصلنامه تاريخ روابط خارجي*، سال هيچدهم، شماره ۷۰، تهران: وزارت خارجه.
- دله، نلي. (۱۳۸۲). *ژاپن روح گريزان*. ع پاشايي. تهران: روزنه.
- رجب زاده، هاشم. (۱۳۶۵). *تاريخ ژاپن از آغاز تا معاصر: نگاهی به زمينه و مایه‌های فرهنگ و تمدن امروز سرزمين آفتاب*. تهران: گاندي.
- رجب زاده، هاشم. (۱۳۹۶). *تجدد ژاپن*. تهران: جهان کتاب.

ارتباطات تجاری بنادر ژاپن با ایران ... (سیدبنیامین کشاورز و دیگران) ۲۱۷

- رفعت، یدالله. (۱۳۴۰). *تحول عظیم ژاپن در قرن اخیر*. تهران: ناشر مولف.
- شاردن، ژان. (۱۳۷۲). *سفرنامه کامل شاردن*. اقبال یغمایی، تهران: توس.
- کشاورز، سید بنیامین. (۱۳۹۸). «ارتباط تجاری ایران عصر قاجار و ژاپن عصر میجی و تایشو». *کارشناسی ارشد*. محمد اسماعیل اسمعیلی جلودار، تهران: علوم انسانی.
- کشاورز، سید بنیامین. (۱۳۹۹). *آمیودو: آیین و اساطیر ژاپن با نگاه باستان شناسی*. تهران: چشم ساعی.
- کین، دونالد. (۱۳۹۷). *میجی امپراتور ژاپن و دنیای او (۱۸۵۲-۱۹۱۲)*. هاشم رجب زاده، تهران: جهان کتاب.
- گلدستون، جک. (۱۳۹۲). *مطالعات نظری تطبیقی و تاریخی در باب انقلاب ها*. محمدتقی دلفروز، تهران: کویر.
- علی بن حسین المسعودی. (۱۹۶۶). *انخبار الزمان و من آباء الحثان*. بیروت: دارالاندلس للطباعة.
- مبشری، حامد. (۱۳۹۲). *اقتصاد و تجارت در دوره قاجار*. تهران.
- محمد ربیع بن محمد ابراهیم. (۱۳۵۶). *سفینه سلیمانی*. تهران: دانشگاه تهران.
- محمد بن نجیب بکران. (۱۳۴۲). *جهان نامه*. تهران: ابن سینا.
- محمدنیاکان، علی (۱۳۸۱). *انعکاس فرهنگ و تمدن ساسانی در ژاپن در کتاب ماه تاریخ و جغرافیا شماره های متوالی ۵۶ و ۵۷: صص ۱۳۹-۱۴۳*
- وثوقی، محمد باقر. (۱۳۹۶). *میراث دریانوردان ایرانی در بنادر چین: بنادر گوانجو، چوانجو، خوانجو*. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.
- یوسا، میچیکو. (۱۳۹۶). *دینهای ژاپنی*. حسن افشار، تهران: مرکز.
- Abe, Katsuhiko (2015). *Mapping Safavid Iran*, Studia Culturae Islamicae No. 105, Research Institute for Languages and Cultures of Asia and Africa, Tokyo University of Foreign Studies, 2015, pp. 223-241
- Adolphson, Mikael. (2007). *Heian Japan: centers and peripheries*. Honolulu: University of Hawaii.
- Baker, Chris & Phongpaichit, Pasuk. (2014). *A history of Thailand*. London: Cambridge university.
- Beasley, William G. (2000). *The rise of modern Japan, Political, Economic and social change since 1850*. Palgrave Macmillan.
- Jansen, Marius B. (1989). *the Cambridge history of Japan: colume 5 the Nineteenth century*. Cambridge: Cambridge University.
- Jansen, Marius B. (2002). *the making of modern Japan*. Cambridge: Harvard University.

- Lamarre, Thomas. (2000). *Uncovering Heian Japan: an Archaeology of sensation and inscription*. London: Duke university press books.
- Niponica group. (2019). *Niponica no 24 special feature: Japanese Festivals throught the year*. Tokyo: Ministry of foreign affairs of Japan.
- Ohnuki, Emiko. (1991). *the Emperor of Japan as Deity (Kami)*. Madison. university of Wisconsin.
- Priestman, Seth. (2016). *the Silk road or the sea? Sassanian and Islamic exports to Japan*. Edinburgh: University of Edinburgh.
- Toh, Sugimura (2012). *collections of Persian art in Japan, "in Encyclopædia Iranica, XIV/5, pp. 571-574*
- Toyoko, Morita. (2008). *Iranians in Japan*. London: Iranica.
- Tsunoda, Ryusaka. (1958). *Sources of Japanese tradition*. New York: Columbia UP.
- Turnbull, Stephen. (2003). *Japanese castles 1540-1640*. Liverpool: Osprey.
- Turnbull, Stephen. (2007). *Japanese castles in Korea 1592-98*. Liverpool: Osprey.
- Utagawa, Hiroshige. (1969). *the 53 stations of the Tokaido: master woks of Ukiyoe*. London: Kodansha international.
- Yasumaro no O. (2013). *the Nihongi*. William George Aston. London: Alex struik.